

Bajsić Šagi-Bunić Turčinović

Tragovi i putokazi

UZ 50. OBLJETNICU UTEMELJENJA
KRŠĆANSKE SADAŠNJOSTI

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
KRŠĆANSKA SADAŠNJOST

BAJSIĆ – ŠAGI-BUNIĆ – TURČINOVIĆ
TRAGOVI I PUTOKAZI

Priradio:

STJEPAN BREBRIĆ

Lektura i korektura:

DARIO BUMBAR, GORDANA BAŠIĆ KEDMENEĆ,
MAJA PETRANOVIĆ, KATICA MAJDANDŽIĆ-STUPAC

Grafičko uređenje i oprema:

TOMISLAV ALAJBEG

Izdaju: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Vlaška ulica 38
Kršćanska sadašnjost d.o.o., Zagreb, Marulićev trg 14

Za nakladnike: Mario Cifrak
Stjepan Brebrić

Tisak: Denona d.o.o., Zagreb

Naklada: 1000

ISBN 978-953-11-1155-3

Tiskano u lipnju 2018.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 000997805.

Bajsić Šagi-Bunić Turčinović

Tragovi i putokazi

UZ 50. OBLJETNICU UTEMELJENJA
KRŠĆANSKE SADAŠNJOSTI

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Kršćanska sadašnjost

ZAGREB, 2018.

Riječ izdavača

U ovoj knjizi skupljeni su tekstovi vezani uz dva događaja, čiji su suorganizatori bili Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Kršćanska sadašnjost: *IX. Dies Theologicus – Vjekoslav Bajsić i Tomislav Janko Šagi-Bunić: Filozofski i teološki tragovi i putokazi* (Zagreb, 2014.) te *Znanstveni kolokvij o 50. obljetnici završetka Drugoga vatikanskog koncila i 25. obljetnici smrti Josipa Turčinovića* (Zagreb, 2015.).

Predavanja i ostali prilozi s *IX. Teološkog dana* objavljeni su u *Bogoslovskoj smotri*, čiji je izdavač Katolički bogoslovni fakultet, a nakladnik Kršćanska sadašnjost. Uz taj blok tekstova idu predavanja i ostali prilozi sa spomenutoga Znanstvenog kolokvija, koji se najvećim dijelom ovdje objavljuju prvi put i koji tvore drugi blok knjige. Njima je pridodano još nekoliko tekstova povezanih s tematikom obaju spomenutih događaja.

Misao i djelo trojice profesora Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, koji su ujedno i suutemeljitelji Kršćanske sadašnjosti, ide ruku pod ruku s događajem i tematikom Drugoga vatikanskog koncila. Tako oba bloka tvore skladnu cjelinu.

Uvjereni smo da ovdje skupljeni tekstovi otkrivaju zrelost i dubinu aktualnih teoloških istraživanja i živo zanimanje njihovih autora, koji prepoznaju tragove i pronalaze putokaze što su ih ostavili i naznačili Bajsić,

Šagi-Bunić i Turčinović. Koncilsko prepoznavanje znakova vremena osjeća se živim i plodonosnim u raznovrsnim pristupima njihovoj misli i stvaralaštvu, kako u znanstvenim i stručnim proukama tako i u homiletskim i drugim tekstovima.

Knjiga je nastala i izlazi u povodu 50. obljetnice utemeljenja Kršćanske sadašnjosti. Ona svjedoči o međusobnoj povezanosti i upućenosti Katoličkoga bogoslovnog fakulteta i Kršćanske sadašnjosti u zajedničkome djelu za opće dobro kršćana i svih ljudi na ovim prostorima. Kao takva ona bi također smjerno htjela dati prilog daljnjim naporima u traženju putova istinske obnove naše Crkve i društva u evanđeoskoj perspektivi Drugoga vatikanskog koncila – upravo kao trag i putokaz, kao vizija i nadahnuće.

U V O D

Teologija – javno lice vjere

Stjepan Kušar

»Obljetnice su proslava decimalnog sustava« – znao je koji put s njemu tipičnom dozom blage ironije primijetiti profesor Vjekoslav Bajsic kad su na redu bile obljetnice. A bilo ih je u nas poprilično kad se u nedavnoj prošlosti radilo o tome da se ne samo pokaže značenje kršćanske vjere u povijesti našega naroda, nego još i više da se istakne njezin smisao za svaki puta sadašnji čas i za njegovu budućnost. Njegov kolega profesor Tomislav Šagi-Bunić vjerojatno se s tim nije slagao. To smijemo pretpostaviti pogotovo ako imamo u vidu njegovu nezamjenjivu ulogu u pripremi dokumenta hrvatskih biskupa u povodu proslave 13 stoljeća kršćanstva u Hrvata sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Treći i najmlađi među njima, profesor Josip Turčinović, vjerojatno bi dodao da je to dobra prilika ne samo da se pogled sabere nad onim postignutim, nego još više da se s postignute točke uoče mogućnosti novoga u vremenu pred nama te da se razmisli o koracima koje valja poduzeti kako bi se novo ostvarilo. I onda su se oko toga složili, kako o tome bjelodano svjedoče njihova djela.

Kako god stajalo s tom i drugim razlikama između njih, onima koji su nastavili njihov rad na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu obljetnice njihova odlaska s ovoga svijeta bile su dobrom prigodom da se,

ne samo iz pijeteta, prisjete njih kao osoba, kolega i nezamjenjivih aktera crkvenog i teološkog života u nas u vremenu nakon Drugoga vatikanskog koncila. I s pravom. Njihov doprinos – ovdje ne kanimo govoriti o drugima čiji je doprinos, također, ne manje važan – u obnovi teološke misli u Hrvatskoj i u recepciji Drugoga vatikanskog koncila nezaobilazan je bez obzira na to koliko se vrijeme (tj. ljudi u vremenu) brzo mijenjalo i prijetilo da čak i ono nedavno prošlo gurne u zapećak zaborava.

Čini nam se važnim i primjerenim, za ovu prigodu, inzistirati ne toliko na njihovim razlikama koliko na onome što se može uočiti i razumjeti kao jedna njihova zajednička crta. Zsigurno ih ima više, ali o tome će se, vjerujemo, bolje izjasniti kompetentniji negoli je to potpisnik ovih redaka. Imajući u vidu ponajprije glavno mjesto njihova djelovanja – Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, ali i Centar za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije »Kršćanska sadašnjost« – mislimo da se smije reći kako im je temeljni zajednički interes bila kršćanska vjera, i to kako kao forma i stil života tako i kao predmet promišljanja i proučavanja, u povijesnom i u sustavnom vidu. To što je jedan bio na Katedri za filozofiju, drugi na Katedri za patrologiju i povijest dogmi, a treći na Katedri za ekumensku teologiju ništa ne mijenja s obzirom na spomenuti temeljni interes: sva su trojica, svaki na svoj način, razmišljali, govorili, pisali i uopće djelovali s polazišta kršćanske vjere i njezine svijesti imajući u vidu ne samo njezin egzistencijalni, ljudski život oblikujući karakter, nego i njezinu reflektiranu formu u kojoj se ona obraćala i predstavljala javnosti, naime – teologiju. Mislim da se za njih slobodno može reći da su teologiju shvaćali – uza sve ostalo – također kao javno lice kršćanske vjere, njezino lice okrenuto prema javnosti društva i kulture u našem narodu i Crkve u njemu, bez obzira na specifičnosti toga društva i te kulture.

Potrebno je stoga ukratko upozoriti na to što znači da je teologija javno lice vjere te potom, u tom okviru, riskirati kratak oris nekih temeljnih obriisa intelektualnog profila trojice profesora, imajući u vidu ne samo njihovo nego i naše vrijeme. Na kraju krajeva, obljetnice trebaju reći nešto također nama za naše vrijeme, ako bi one trebale biti nešto više od proslave decimalnog sustava.

1. Vjera i teologija

Može se reći da kršćanska vjera ima svoje privatno lice u svakom pojedinom vjerniku, i dakako u teologu, nezamjenjivo i manje ili više originalno i stvaralačko. Tomu je tako jer je vjera izraz temeljne opcije osobe; no upravo zato što je u pitanju osoba, u vjeri je istodobno riječ o njezinom javnosti okrenutom licu koje se – uz ostalo – otkriva također u razložnom i jasnom govoru koji je otvoren raspravi i kritici.

a) Što je teologija?

Teologija je također jedan od načina prisutnosti kršćanske vjere u javnosti Crkve i društva, i to na intelektualnoj i široj kulturnoj razini javnosti. To je sve drugo samo ne slučajno kad se ima u vidu što je to teologija i koji su joj korijeni. Ona je, augustinjski rečeno, *sermo de Deo*, govor ili diskurs o Bogu, koji ide za tim da metodički iznese na vidjelo i rastumači značenje, smisao (ili 'istinu') Božjih zahvata u povijesti ljudi te da to izrazi na opće razumljiv način tako da svaki čovjek koji je spreman s tim se suočiti može to razumjeti te eventualno, na temelju valjanih razloga, donijeti odluku u prilog vjerskog oblikovanja vlastite egzistencije u krilu zajednice vjernika. Onomu, pak, koji je već 'u vjeri', teologija pomaže da samoga sebe i splet svojih odnosa s drugima – pred Bogom – ispravno shvati i originalno oblikuje te tako dađe svoj prilog izgradnji zajednice vjernika i društva u cjelini.

Je li Bog – o njemu je naima riječ – predmet te znanosti, ono čime se ona bavi? Tako izgleda – pa se pritom nerijetko zaboravlja da Bog nije nikakav predmet poput drugih predmeta. Stoga se i svakojako piše i govori o njemu. Isto se tako nerijetko zaboravlja kako taj 'predmet' – Bog – zahtijeva jedan specifičan pristup koji unaprijed određuje kako se njime valja 'baviti' i o njemu govoriti. Ostavljamo po strani razne i važne filozofske pokušaje 'bavljenja' Bogom – ne zato što oni ne bi bili važni (pa i za teologiju!), nego zato što je ovdje riječ o vjeri, o vjeri čovjeka (druga živa bića, koliko nam je poznato, nemaju vjere); ona je u svojoj srži jedna posve specifična noe-za – husserlovski rečeno – u kojoj se pokazuje njezina isto tako specifična noema: Bog. I ne samo Bog, nego i sva stvarnost ukoliko ima neke veze

s Bogom. Zato se kršćanska teologija ne bavi samo Bogom nego i svom stvarnošću ukoliko je povezana s Bogom. Rečeno u kontekstu vjere: ukoliko je stvarnost Božje stvorenje. Dakle, predmet kršćanske teologije – ovdje: u njezinoj katoličkoj inačici – jest Bog i sva stvarnost kao Božje stvorenje kako se čovjeku otkrivaju u obzorju vjere.

Ono, pak, što omogućuje i nosi čovjekovu vjeru u kršćanskom smislu jest Božje sebedarje ili njegova autokomunikacija čovjeku u Isusu Kristu. U vjeri koja tomu odgovara nastaje jedna specifična forma života – individualnog i zajedničarskog –, specifičan *way of life* i oblici njegovoga govora: narativni govor svjedočenja o iskustvima s Bogom i naviještanja, asertorni govor vjerskog naučavanja (npr. obrasci vjerovanja, mistagoško-katehetska pouka itd.) te spekulativni govor teologije koja utemeljuje i razvija kršćansko shvaćanje čovjeka i sve stvarnosti; ona to čini reflektivno, prema prikladnoj teološkoj metodi i u obzorju svaki puta povijesnog vremena; to je diskurs o vjeri, o čovjekovu djelovanju te o smislu religiozne (kršćanske) egzistencije i zbilje u cjelini. Sve to u krilu zajednice vjernika, Crkve, i ujedno otvoreno kulturnoj javnosti dotičnog društva.

b) Dimenzije kršćanske vjere i teologije

Svoje javnosti okrenuto lice kršćanska je vjera od samih početaka pokazivala u svojoj komunitarnoj dimenziji, kroz oblike ponašanja koji su bili zajednički i u tom smislu javni: apostolsko naučavanje i svjedočenje vjere te 'lomljenje kruha' i zajednička molitva, na što se nadovezivala skrb za one najslabije u zajednici. Neki od tih postupaka ili oblika ponašanja s vremenom su se stabilizirali i standardizirali, tj. postali su obredima. Tako je kršćanska vjera postala religijom, različitom od svih ostalih u Carstvu, što je rezultiralo također progonima. U tom je kontekstu za kršćane niknuo također intelektualni izazov: objasniti suvremenicima pravi smisao njihove religije, jezikom i načinom koji je bio općenito razumljiv. Pritom se posegnulo i za onodobnom filozofijom. Tu imamo sustavne početke teologije kao javnog diskursa u tadašnjem društvu: vjera se predstavlja kao javna stvar također u intelektualnoj javnosti, u tri glavne forme: interpretaciji Pisma, obrani autentičnog vjerskog učenja, polemici protiv iskrivljanja.

Uz to ne manje važno i ne manje živo: riječ navještaja, slavljenje euharistije i drugih 'svetinja' te djela svjedočenja i skrbi za najslabije. I tako kroz svu kršćansku povijest...

Paralelno s tom počela se razvijati i druga dimenzija kršćanske teologije – i to sve intenzivnije s tzv. konstantinskim obratom – u odnosu s krivovjernim tumačenjima vjere: valjalo je dati i obrazložiti autentičnu interpretaciju vjere. Stvari su se rješavale na sinodama ili koncilima, čije su mjerodavne formulacije (dogme) poput putokaza kojih se zajednica vjernika i svaki vjernik trebaju držati na svojem putu vjere. Ne smije se zaboraviti (a što se prečesto činilo!) ono netom istaknuto: da je kršćanstvo put ili stil života (usp. Dj 9,2; Ef 4,1 i dr.). To je nezamislivo bez teološke refleksije koja se odvijala javno, u najrazličitijim oblicima, od tumačenja Svetoga pisma preko sustavnog obrazlaganja kršćanskog učenja pa sve do polemika. Teologija se stoga posve razložno smije shvatiti i kao hodologija, nauka o putu. Uz intelektualnu vjersku formaciju osobni temperament teologa, koji su često bili i biskupi, igrao je također važnu ulogu – sjetimo se samo Ambrozija, Jeronima, Augustina na zapadu te velikih Kapadočana (Bazilije, Grgur Nazijanski i Grgur Nisenski) na istoku.

Treća dimenzija teologije, koja je i danas u javnosti najočividnija te javno pokazuje vjeru u njezinoj intelektualnosti, od srednjeg vijeka nadalje vezana je uz univerzitete, čiji je teološki fakultet od početka važan dio. Univerzitet je ne samo važno nego upravo nezaobilazno institucionalno mjesto dijaloga, suočavanja i rasprave između javnog lica vjere i drugih oblika intelektualnosti i shvaćanja ljudskog života i stvarnosti u cjelini. Ne možemo na ovome mjestu ulaziti u sve peripetije kroz koje je kršćanska (napose katolička i protestantska) teologija na univerzitetima prolazila od srednjeg vijeka do danas. No jedno se ipak može reći: dijalog s filozofijom koja se počela shvaćati autonomno te potom sa znanošću i na koncu s literaturom i umjetnostima za teologiju ostaje trajni i sve hitniji imperativ ako ona treba i dalje biti ono što ona po svojoj naravi od početka jest: javno lice vjere, odnosno prema intelektualnoj i kulturnoj javnosti okrenuto lice vjere.

Sve u svemu, teologija se kroza sve svoje povijesne i kulturne peripetije pokazuje instrumentom komunikacije vjere kao stila života ili 'puta' i to kako u javnosti Crkve tako i u javnosti društva. Ona ima svoj karakterističan jezik i svoj način mišljenja – oboje je podvrgnuto imperativu in-

teligibilnosti, razumljivosti osobama kojima se teologija obraća. To, pak, znači da se teologija mora trajno – iz razdoblja u razdoblje, iz ambijenta u ambijent, pa čak i od slučaja do slučaja – prilagođavati sposobnosti razumijevanja onih kojima je teološki diskurs upućen. Teologija jest i ostaje kulturno uvjetovana.

2. Tri lika

Nakon ovog kratkog ‘izleta’ u narav teologije kao javnog lica vjere, pokušajmo vidjeti kako se ona zrcali u liku naše trojice profesora. Pritom unaprijed valja priznati: naš je pokušaj rizičan jer je nužno subjektivan te kao takav svakako zahtijeva nadopune...

Prvo što valja istaknuti jest njihov odgovor na izazove vremena i mjesta. To su uglavnom pedesete godine prošlog stoljeća. Profesor Šagi-Bunić imao je svoje stalno mjesto na bogoslovnom fakultetu gdje je poučavao pri Katedri za patrologiju čijim je bio također predstojnikom. Istodobno je pisao i objavljavao u inozemstvu, u Italiji, na latinskom jeziku, jer je u tadašnjoj državi svaka javna djelatnost u teologiji, već samim izgonom iz zagrebačkog sveučilišta, bila onemogućena. Javnost za teologe praktički nije postojala. Profesor Bajsic u isto je vrijeme bio u Južnom Tirolu i spremao svoj doktorat. Koliko mi je poznato, nije se kanio vraćati u Jugoslaviju. Profesor Turčinović pak je studirao teologiju te nakon svećeničkog ređenja, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, hrvatski ili srpski jezik i jugoslavenske književnosti te komparativnu književnost; paralelno s tim pripremao je svoj magisterij iz teologije.

a) *Koncil kao prekretnica*

Prekretnica je bio Drugi vatikanski koncil početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća: otvorila su se nova polja rada unutar Crkve, počela se otvarati i mijenjati unutarcrkvena javnost. Šagi-Bunić postao je teologom savjetnikom nadbiskupu Franji Šeperu na koncilskim zasjedanjima u Rimu, a Bajsic je dobio poziv da radi na Katedri za filozofiju Katoličkoga bogo-

slovnog fakulteta u Zagrebu. Nisu se izmakli izazovima: dok je prvi u isto vrijeme i dalje bio profesorom i savjetnikom u Rimu, drugi je držao svoja predavanja i seminare te prenašao kutije s knjigama i pomalo oformljivao fakultetsku knjižnicu (smislio joj je i sustav katalogizacije). Turčinović pak je u međuvremenu stekao magisterij iz teologije i diplomirao na Filozofskom fakultetu te predavao teološke predmete na Visokoj bogoslovnoj školi u Pazinu, pisao svoju doktorsku disertaciju o Krsti Pejkiću – i bio izabran za asistenta na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu pri Katedri za istočno bogoslovlje.

To vrijeme otvaranja u Crkvi bilo je ujedno i vrijeme otvaranja jugoslavenskog društva: moglo se početi objavljivati vjerski tisak, najprije novine a potom i knjige, pri čemu je nemalu ulogu imao u zamahu koncilске obnove osnovan Centar za koncilská istraživanja, dokumentaciju i informacije »Kršćanska sadašnjost« – dakako, uz druge izdavače, u prvom redu u Zagrebu i Splitu. Ponovo je počela izlaziti »Bogoslovska smotra«, a pokrenuti su i drugi važni časopisi (»Crkva u svijetu«, »Svesci KS«, »Obnovljeni život«). Na početku prvih zasjedanja Drugoga vatikanskog koncila 1961. počeo je izlaziti dvotjednik »Glas koncila« u kojem je Šagi-Bunić tumačio tijek, smjernice i odluke samog Koncila. Izazovi su bili mnogostruki: od potrebne teološke obnove te prihvata i provedbe koncilskih odluka i smjernica do prvih bojažljivih kontakata – riječ dijalog bila je više negoli samo moda! – s marksistima s jedne strane te s pravoslavnima i protestantima s druge strane. Teško nam je danas zamisliti to stalno rastuće bujanje novih prilika i njihovih izazova. Naša trojica (uz njih valja spomenuti profesore Ivana Goluba, Bonaventuru Dudu, Marijana Valkovića, Josipa Ćurića i mnoge druge) pokazala su otvorenost i spremnost za dijalog. Tu se vidi jedna dimenzija vjere koja trajno treba biti prisutna i razvijana: vjera je otvaranje prema drugom i drukčijem, pa bio on doživljavan i kao protivnik. Vjera nije strah i zabrinutost za vlastiti opstanak. Ako ona u vremenima progonstva i stiske može pokazati i taj lik, to ipak nije ono trajno i njezino najintimnije. Također u takvim okolnostima ona i dalje ima u sebi zapretanu dimenziju otvaranja za javnost i za ono drugo, od sebe različito. I to će u danim momentima dati prevagu.

Dijaloška angažiranost, dakako, nije bila bez rizika krivog shvaćanja pa i zlobnog podmetanja. Šagi-Buniću su spočitavali kako je 'u crveno ofarbao

bradu' jer je svojim napisima u »Glasu Koncila« raspravljao između ostalog i o položaju vjerskih zajednica u Jugoslaviji te o raznim zakonima i postupcima kojima su komunističke vlasti htjele 'regulirati' taj položaj; Šagi-Bunić (i drugi uz njega) je naime uz kritiku pokazivao također spremnost za dijalog s marksistima. Bajsicu se pak spočitavalo da je nejasan, da se ne zna što u stvari hoće kad koji put kritički piše s obzirom na stanje unutarcrkvenih odnosa, a ne čini to isto i još upornije s obzirom na drugu stranu. A u pitanju je zapravo bila uvjerljivost svjedočenja vjere kroz život i za život, sve to popraćeno refleksijom na jednom nivou koji je pokazivao što to znači za razum da vjera i evanđelje nisu svjetiljka koju valja skrivati pod postelju. Turčinović pak je široko zahvaćao u kulturno područje organizirajući rad »Kršćanske sadašnjosti« i koristeći svaku mogućnost da misao vjere bude prisutna u kulturnoj javnosti tadašnjeg društva. Uz odobravanje i podršku ljudi otvorena duha u društvu i u Crkvi pljuštale su također, i to s objiju strana, kritike koje se na žalost nisu zaustavljale na objektivnoj razini činjenica, ideja i rasprava, nego su povremeno završavale u sumnjičenjima (s jedne strane famozna 'protestantizacija' katoličanstva, a s druge 'uplitanje u politiku'), a na žalost i u podmetanjima...

Ta neudobna pozicija između čekića i nakovnja nije ih sprječavala da ustraju na vjeri kao otvorenosti te to riječju, napisima i kontaktima posvjedoče. U srži toga stava bilo je uvjerenje da se otvorenost i plodnost vjere u javnosti onodobnog, ali i svakog drugog društva najjasnije, najjače i najuvjerljivije očituju na polju kulturne djelatnosti – od pisane riječi, znanstvene i stručne te književne i poetske, pa sve do filma. Tako je to išlo od kasnih šezdesetih pa kroz sedamdesete i osamdesete godine prošlog stoljeća. Plođovi tog predanog rada u Crkvi i šire rječito govore i danas.

b) Teološka obnova

Kako se u tom kontekstu pokazuje teologija kroz djelovanje naše trojice teologa – i ne samo njih nego i mnogih drugih uz njih? Možda bismo smjeli riskirati jedan skraćeni odgovor koji svakako zahtijeva dublju prouku tadašnjeg stanja stvari. Teološka obnova pokrenuta u duhu Koncila sve je jače pokazivala kako je u naravi kršćanske vjere da kritički bude solidarna sa

svojim vremenom. Stoga se ni teologija nije ograničavala na pitanje puke kulturne prilagodbe, intelektualnog promišljanja te u praksi primjenjivog prikazivanja i posredovanja unaprijed zadanih vjerskih istina. Svoju solidarnost s vlastitim vremenom pokazivala je otkrivanjem i proučavanjem 'znakova vremena' u društvu koje se počelo ubrzano otvarati i mijenjati. Rastuće povezivanje ljudi i ustanova diljem svijeta, ugroženost svjetskog mira, osamostaljivanje koloniziranih naroda, porast svijesti o slobodi i o pravima čovjeka, ravnopravnost žena bili su i još jesu samo neki od znakova vremena (u svakom desetljeću nadolaze novi!) na koje je Crkva kušala dati primjerene odgovore u horizontu vjere.

Kad u tom kontekstu bacimo pogled na djelovanje naše trojice teologa, možemo uočiti neka bitna težišta njihova djelovanja koja su teološki važna. Spomenimo samo neka od njih: nova svijest o Crkvi kao narodu Božjem i o ulozi vjernika laika u Crkvi i društvu; kristološko-trinitarna koncentracija teološke misli, napose u Turčinovića i Šagi-Bunića, povezana s porukom o spasenju koje Crkva naviješta; liturgijska i katehetska obnova; ekumenska otvorenost prema drugim kršćanima i dijaloška otvorenost prema onima koji ne vjeruju. Sav napor oko koncilske obnove bio je u funkciji ostvarivanja poslanja Crkve u svijetu s jedne strane, a s druge strane u funkciji prihvaćanja danog povijesnog časa i njegovih pitanja, izazova i problema. Sva su trojica inzistirala na dijaloškoj otvorenosti za razgovor o zajedničkim problemima društva, makar je bilo malo nade da će doći do suglasja s obzirom na rješenja. U isto su vrijeme stalno inzistirali na potrebi kultiviranja vjere i njezinih izraza u Crkvi i u društvu; za tim je išla široka suradnja s raznim ustanovama na polju kulture. To je jedan od načina kako su Crkva i njezina teologija pozvane djelom pokazati svoju solidarnost s vlastitim vremenom.

Tomu je tako stoga što kršćanstvo nije religija knjige, u njegovu središtu nije knjiga nego *inkarnacija*, povijesno učovječenje Božjeg Sina u Isusu Kristu: *incarnatus est, homo factus est, natus de Maria Virgine*. »Na Božić ne svetkujemo rođenje ideje ni rođenje dogme, nego Novorođenčeta kojemu je ime Emanuel, S-nama-Bog« (J. Turčinović). I kad on bude hodao svojom zemljom, susretao se sa svojim sunarodnjacima, dijelio s njima njihov život, povezivao ih s Bogom, svojim i njihovim Ocem, te kad na križu bude umirao i kao Uskrsli se opet susretao sa svojim učenicima i davao im Snagu za posve novi život, onda to neće biti »kretanje ideje« ni »proizvodnja

dogme« ni »pisanje knjige«, nego posve konkretno povijesno događanje u kojem se vidi kako je Bog zaživio ljudskim životom da bi čovjek u povijesti mogao živjeti božanskim životom po Isusovoj, evanđeoskoj mjeri. U tomu je bit kršćanstva. Stoga kršćansku Bibliju smijemo razumjeti kao povijest i osobu (Isus Krist) postalu knjigom kojoj je svrha da kroz mnoštvo osoba bude dobrim kvascem u tijestu povijesti.

Odatle je razvidno da se ne smije dijeliti vjera i povijest, povijest svijeta i povijest spasenja, Evanđelje i kultura, Crkva i društvo, Božje pravo i pravo čovjeka...; treba ih razlikovati – da bi se jasnije uočila njihova neraskidiva povezanost. I ovdje vrijedi ono što kalcedonska dogma kaže o Sinu Božjemu koji je ujedno i Sin Čovječji, istobitan s Ocem i istobitan s nama, »nerazdvojivo i nepomiješano«.

Evanđelje dakle nije izlazak iz svijeta, nego poruka o njegovu spasenju koje se već u njemu samome dogodilo pa valja za nju otvoriti oči i uši, um i srce te mu prikladnim postupanjem i življenjem – to znači i razmišljanjem i govorenjem – odgovoriti. Za to je tu, usred svijeta i usred povijesti, Crkva, i u njoj teologija. Crkva je pak u stanju poslanja, misije. I premalo je reći da ona ima neku misiju, nego njezino životno stanje, forma njezinog života, jest misija, poslanje ili »pastoralnost« – ako bismo tom riječju smjeli izraziti duh Pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu »Gaudium et spes« Drugoga vatikanskog koncila. Kad se čitaju spisi naše trojice teologa, osjeća se taj duh takoreći na svakoj stranici.

Na razini sveučilišta teologija nije značila ništa jer je stalno bila u izgonu, a čuvari komunističkog pravovjerja budno su pazili da ne bi došlo do kontaminacije njihovih kadrova. (Čini se da ni danas nije puno bolje makar je bogoslovni fakultet u okviru sveučilišta). Dijaloška nastojanja bila su kratkog daha... To dakako ne znači da nije bilo osobnih, pa i intenzivnih kontakata, ali o tome potpisnik ovih redaka nema informacija. Na institucionalnoj razini, u osamdesetim godinama kontakti, npr. sa sociolozima i umjetnicima, išli su uglavnom preko »Kršćanske sadašnjosti« (najprije kao izdavačke kuće, a koncem sedamdesetih godina i kroz osamdesete kao Teološkog društva). No kulturna prisutnost vjerske misli pokazivala se u prvom redu kroz pisanje i izdavaštvo: Bajsic je bio odgovorni urednik izdanja »Kršćanske sadašnjosti« i prema potrebi popravljач strojeva u tiskari ispod crkve Svetog Blaža, dok je Šagi-Bunić uglavnom radio izgovorenom i napisanom riječju

na razvijanju misli Drugoga vatikanskog koncila u našoj Crkvi. Turčinović pak je svojim pronicljivim uvidom u stanje društva i kulture te svojim organizacijskim sposobnostima nalazio prostore i načine djelovanja po kojima je kršćanska misao bivala plodnom za dobro svih u društvu; nažalost nije uvijek bila kao takva također prepoznavana i prihvaćana...

Njihovu profesorsku djelatnost možda bismo smjeli karakterizirati kako slijedi: Šagi-Bunić bio je nastrojen više poučavateljski, skoro pa školnički; umio je pokazati plodnost teološke misli za razmišljanje i za život kao i njezin razvitak kroz povijest vjere i teologije. Ta prema povijesti okrenuta dimenzija njegova teološkog pogleda bila je plodna za kreativno suočavanje s izazovima vlastite sadašnjosti, o čemu njegovi tekstovi bjelodano svjedoče. On je neumorno išao za tim da pokaže povijesno lice teologije – i za nju vrijedi: *theologia filia (sui) temporis*: ona je rasla i mijenjala se kroz vrijeme. To pak posebice jasno pokazuju njegovi tekstovi o Drugom vatikanskom koncilu i obnovi Crkve u koncilskome duhu. Razumjeti sve to bitna je pretpostavka da se adekvatno teološki odgovori izazovima vlastitog vremena.

Uvjetno rečeno, više po stilu negoli po sadržaju, bio je platonički nastrojen, što i nije čudno ako se ima u vidu da je po struci bio patolog. Taj platonički naboj osjeća se u uvjerenju s kojim je umio obrazlagati snagu ideje u teologiji, ideje koja daje svjetla za vjeri adekvatno mišljenje i postupanje.

Bajsić je, pak, bio kako u svojem poučavanju tako i u svojem pisanju, posebice u svojim kratkim tekstovima, više sokratsko-majeutički nastrojen: dovesti slušatelja i čitatelja – a pogotovo studenta – na to da sam počne misliti svojom glavom, razmišljati i roditi svoju misao te ju razumljivo, argumentirano i odgovorno izreći, također, u prostoru javnosti. Pritom je gotovo redovito, poglavito sa studentima, ali i inače, dolazilo do nesporazuma: dok je on išao za tim da mu sugovornik – primjerice, student na ispitu – pokaže kako umije razmišljati, druga je strana dolazila s gotovim tezama i naučenim mislima koje samo treba spretno reproducirati. To, pak, nema veze s filozofijom, pa ni s onom na teološkim učilištima: studij filozofije je obrazovanje za samostalno mišljenje i poimanje same stvari mišljenja, pa bila to i čovjekova vjera i Božja objava, tako da se umije razumljivo izraziti, komunicirati. Filozofiju na teološkom fakultetu Bajsić je naime shvaćao tradicionalno kao propedeutiku: uvodni studij u teologiju kojemu je svrha

studenta osposobiti za intelektualno suočavanje sa sadržajem vjere pod vidom njegove racionalne prezentacije u javnosti Crkve i društva.

Turčinovićeva pak je teološka misao bila nadasve duhovno i praktički usmjerena; izrasla iz njegove osobne kontemplacije, ona je osvajala slušatelje, što napose vrijedi za njegove homiletske tekstove, ali je prisutno i u malobrojnim člancima koje je uspio objaviti. »Bio je živo uvjeren u poslanje teologije i teologa za dobro suvremene Crkve u suvremenom društvu«, a »odgovornosti za to nikada nije mogao niti je htio izbjeći. On je bio duboko uvjeren da teološka djelatnost po svojoj naravi zahtijeva da bude priopćena što širem optjecaju u Crkvi i u društvu dotičnog povijesnog trenutka« (B. Duda). U svojim pak teološko-povijesnim tekstovima (Pejkić, Vramec, De Dominis) on bjelodano pokazuje specifične ograničenosti našeg kulturnog podneblja: manjak »prostora za sintezu različitoga«, što nas je redovito bacalo u razna strančarenja... Govorio je kao čovjek kojemu je vrijeme dragocjeno jer je 'oročeno' i jer 'istječe' pa je stoga nužno da se u svemu ide izravno i odmah na ono bitno – bez okolišanja i zaobilaznih puteva; to je bio svojevrsni *cantus firmus* njegovih govora, propovijedi, tekstova, ali i predavanja na fakultetu. Pritom nije mislio na sebe: »Sve svoje vrijeme utrošio je za izdavanje tuđih tekstova, a za svoje nije imao vremena« (A. Starić).

c) *Prema kraju jednog razdoblja*

Kad se počelo pokazivati kako je svaka sila za vremena pa tako i ona komunistička, naša trojica profesora već su dobrano osjećala ne toliko teret godina koliko istrošenost snaga u dijelom vrlo neudobnoj poziciji između čekića i nakovnja. Turčinović je istrošio svoje snage i umro je zapravo mlad, u 57. godini života, početkom listopada 1990. Golem i nenadoknativ gubitak za Crkvu i teologiju u nas. Bajsić, taj »čovjek za lijek« (kako ga je nazvao Šagi-Bunić), naglo je obolio i umro u ratnoj 1994. godini, a Šagi-Bunić je trajno osjećao posljedice moždanog udara sve do svoje smrti 1999. godine. Kroz to vrijeme bitno reduciranih sposobnosti i sila on je – mnogima nerazumljivo i čudno – neumorno isticao jednu posebnu javnu crtu vjere pa time i teologije: Isusovu smjerodavnu riječ u kojoj se neponovljivo zrcali kako je vjera bitno više od morala kojeg u sebi nužno uključuje. Ili, drukčije rečeno, kako

pravednost samu sebe nadilazi u ljubavi: »Što god učinite jednomu od ove moje najmanje braće, meni učinite« (Mt 25,40). Tako je to kad se Bog u Isusu Kristu trajno i nepovratno poistovjećuje sa svakim čovjekom. Tu se vidi, možda najprije dosta mutno, a potom sve jasnije, da u vjeri i u teologiji postoji nešto neizrecivo duboko i lijepo, neizrecivo samo po sebi, ali neizrecivo, također, zbog ograničenih mogućnosti ljudskog jezika, a što se može osjetiti, također, kao posljedica moždanog udara. Na to nešto neizrecivo duboko i lijepo i praktično valja upozoriti, to pokazati – pa i na Šagi-Bunićev način: naime tako da se na vestu utkaju slova i brojevi: »Mt 25,40«. *Sapienti sat!*

Sržno je za svu trojicu teologa – poštujući osobne specifičnosti – bilo ovo: teologija stoji i pada s time da u svojem vremenu i u konkretnom društvenom prostoru čovjeku čini razumljivim tko je Bog i što Bog znači, Bog Isusa Krista u kojega kršćani vjeruju. Čovjekovo razumijevanje samog sebe i njegova svijeta mijenja se oduvijek, danas ubrzanije negoli u prijašnja vremena. Stoga je teologija neprekidno suočena sa svojom starom novom zadaćom: reći uvijek istu riječ Radosne vijesti o Bogu na nov način. A u njezinim će izvodima i zaključcima na vidljivom mjestu stajati praktične i etičke konsekvencije – tako da oni koji u Boga vjeruju uzmognu biti pozitivan izazov i primjer drugima. Teologija ne može biti u ulozi neutralnog promatrača. Teret stvarnosti koju ona uzima na sebe zahtijeva od nje da u svojem navjestiteljskom sloju ne postupa *sine ira et studio*, nego naprotiv: u njoj se mora osjetiti ono što se osjeća u Božjoj autokomunikaciji povišesnom čovjeku, naime Božji angažman *cum ira et studio*. Turčinovićeve rijetki tekstovi pokazuju upravo to.

Ovdje valja spomenuti još nešto što je važno za teologiju jer se ona rađa iz vjere kršćanske zajednice u kojoj teolog živi. Svoj trojici nije bilo strano ni 'lomljenje kruha': redovito su slavili euharistiju. Valja se sjetiti pogotovo njihovih nedjeljnih euharistija u kapelici Svetog Roka (Bajsić) i u crkvi Svetog Mihaela (Šagi-Bunić) te u kapelici Ranjenog Isusa na početku zagrebačke Ilice (Turčinović). I dakako, propovijedali su, tumačili evanđelje za život okupljene zajednice. O tome bi mogli drugi – sudionici – više i bolje kazivati; na ovome se mjestu to spominje radi toga da se ne bi zaboravilo kako iskustvo slavljenja euharistije i sudjelovanja u njoj (bez obzira u kojem dijelu crkve netko stajao, sjedio ili klečao!) bitno spada u teologiju ako ona doista jest i treba biti lice vjere okrenuto javnosti Crkve i društva.

3. I danas?

Imajući u vidu posljednje godine života naše trojice profesora, proživljene u ozračju Domovinskog rata, hrvatske državne samostalnosti, ali i slobodne javnosti (bez obzira na svu njezinu medijsku mutnost) nameću se piscu ovih redaka dva osjećaja. Najprije, kako bi bilo dobro imati tu trojicu uza se i s njima razmijeniti koju riječ, ne pitati ih za savjet (oni, a pogotovo Bajsić, nisu to voljeli, naime da ih se pita za savjet!), nego s njima diskutirati problem, tragati za rješenjima i – riskirati odluku. I drugi ovom protivani osjećaj: Oni su svoje dali za svoje vrijeme, javno, odgovorno i sa smislom za rizik, a na onima koji su nakon njih došli na njihova mjesta sada leži odgovornost da istim stilom, javno, odgovorno i sa smislom za rizik odluke i postupka oblikuju teologiju kao javno lice vjere danas. Polje napetosti između ovih dvaju osjećaja moglo bi biti inspirativno i plodonosno – valja se u njemu ‘nastaniti’, iz njega misliti i djelovati. Njihov je opus za to inspirativan i smjerodavan.

Mjesta djelovanja neusporedivo su šira negoli u njihovo vrijeme. Etički izazovi za teologiju na polju bioetike (početak i kraj života) i znanosti općenito te gospodarstva, financija i politike golemi su, a koraci koji se s raznih strana poduzimaju mogu biti sudbonosni za čovječanstvo. Sva šarolikost naše ‘radikalizirane modernosti’ ili, prema nekima, ‘postmodernosti’, suočava nas s do sada nepoznatim izazovima. Pad vjerodostojnosti institucija općenito, a religijskih napose, kao i rastući individualizam zahtijevaju od teologa ne samo solidnu informiranost nego još više i snagu refleksije koja uzmaže sagledavati poruku vjere u spomenutim kontekstima ljudskog života i djelovanja te ju adekvatno prezentirati u javnosti i ući u javnu raspravu gdje se to traži. Medijska halabuka i ‘postmoderni’ celebriranje proizvoljnosti i neobvezatnosti ne pogoduju teološkoj misli, a ona muku muči da zauzme adekvatan intelektualni stav i nađe razumljiv jezik u tom novom kulturnom ozračju. Upravo zato valja odoljeti napasti povlačenja u bjelokosnu kulu nedodirljivosti i izložiti se pogledu javnosti kompetentnom riječju i angažmanom.

Ako išta, onda bi se od naše trojice profesora moglo naučiti barem ovo: bez straha i promišljeno, dijaloški i kritički, sa smislom za rizik i odgovorno prihvatiti izazov i ići koracima koji su mogući u novom prostoru javnosti

u Crkvi i u društvu. Vjera naime izgoni strah i otvara obzorja. Pitanje je koliko smo u njoj ukorijenjeni kao pojedinci i kao zajednica.

A ono posljednje, odakle se taj stav dade izvesti, bilo bi ovo: ako je teologija javno lice vjere u dimenziji intelektualnosti i kulture dotičnog vremena i društva, onda vjera koja se kroz teologiju javno manifestira mora biti, također, osobna vjera samog teologa. Teologiju kao racionalan i koherentan diskurs mogu razumjeti i oni koji ne vjeruju, ako ih ona uopće zanima. Ali ukoliko ona treba biti to što ona jest: javni diskurs koji manifestira vjeru u intelektualnoj i široj kulturnoj javnosti, onda ta manifestacija i njezino razvijanje može biti djelo samo onoga koji i sâm vjeruje u krilu zajednice vjernika.

Odatle slijedi: teologija kao javno lice vjere ujedno je, također, i javno lice vjere samog teologa. Stoga još prije javne funkcije teologije dolazi osobno vjersko svjedočenje samog teologa kao nešto samo po sebi i uključno dano u njegovu bavljenju teologijom. Kod Turčinovića, Bajsića i Šagi-Bunića, i ne samo kod njih, to je bilo posve očevidno, s njihovim osobnim stilom, specifičnostima i naglascima jer su oni bili sve prije negoli samo šablonizirani teolozi skrojeni po tuđoj mjeri. Ta osobna dimenzija vjere u studiranju teologije i u bavljenju njome ne smije se izgubiti iz vida ni na institucionalnoj razini, pogotovo danas kada svatko može studirati teologiju i postići teološku diplomu bez obzira na osobni (ne)vjerski stav.

Personalna dimenzija teološkog svjedočenja vjere postaje tim važnija što mediji komuniciranja u dosad neviđenoj mjeri personaliziraju sve odnose i sve javne manifestacije, uključujući i one političke, a da o religioznima i ne govorimo. Stoga, kad teolog nastupa u javnosti, počam od katedre pa sve do televizije, važno je imati znanje, biti informiran i vičan razumljivu i jasnu govoru, ali je još važnije da on, teolog, bude i nastupi kao vjerodostojna osoba čija je vjera koherentna s njegovim životom i načinom djelovanja.

Možda je najprikladnije završiti ovaj uvodni tekst riječima Vjekoslava Bajsića koje upozoruju na to da se – koliko je do nas – budućnost gradi sada, u našem kontekstu: budućnost vjere i budućnost teologije: »Ne možemo opozvati svoju vjernost prošlosti. Crkva je jedna i u povijesti. No ipak moramo u prvom redu biti solidarni s današnjim čovjekom. Za prošlost ne odgovaramo mi. Za budućnost ćemo odgovarati«.

Sadržaj

Riječ izdavača	5
--------------------------	---

UVOD

STJEPAN KUŠAR

Teologija – javno lice vjere	7
--	---

I. dio

IX. DIES THEOLOGICUS

Vjekoslav Bajsić i Tomislav Janko Šagi-Bunić:
Filozofski i teološki tragovi i putokazi

JOSIP OSLIĆ

Ususret Vjekoslavu Bajsiću	31
--------------------------------------	----

STIPE TADIĆ

Vjekoslav Bajsić u dijalogu	51
---------------------------------------	----

ANDREA FILIĆ

Teološki hod Tomislava Janka Šagi-Bunića	71
--	----

ANTO BARIŠIĆ

Dekanska služba T. J. Šagi-Bunića u sveučilišnom, društvenom i crkvenom kontekstu	115
--	-----

Panel diskusija: prof. dr. sc. Vjekoslav Bajsić	159
---	-----

Panel diskusija: prof. dr. sc. Tomislav Janko Šagi-Bunić	185
--	-----

STJEPAN BREBRIĆ

Fragmenti o Vjekoslavu Bajsiću	203
--	-----

IVAN GOLUB

Moja sjećanja na Tomislava Janka Šagi-Bunića – patra Šagija	223
---	-----

II. dio

Znanstveni kolokvij
O 50. obljetnici
završetka Drugoga vatikanskog koncila
i 25. obljetnici smrti Josipa Turčinovića

Pozdravi na početku kolokvija	257
NEDILJKO ANTE ANČIĆ	
Drugi vatikanski koncil i njegovi učinci	269
JURE ZEČEVIĆ	
Josip Turčinović – promicatelj Drugoga vatikanskog koncila i ekumenski revnitelj	293
STJEPAN KUŠAR	
Što je teologija?	323
<i>Poimanje teologije u misli Josipa Turčinovića</i>	
Okrugli stol – Josip Turčinović u svojem i našem vremenu	367

Predstavljanja knjiga

Predstavljanje zbornika »50. obljetnica svečanog otvaranja i početka Drugoga vatikanskog koncila (1962. – 2012.)«	413
<i>Zagreb, 4. prosinca 2015.</i>	
STJEPAN BREBRIĆ	
Josip Turčinović i Kršćanska sadašnjost – nadahnuće i vizija	425
<i>U povodu predstavljanja knjige: Josip Turčinović, Misao vjere.</i>	
<i>Zagreb, 22. veljače 2011.</i>	
JOSIP GRBAC	
Josip Turčinović – Misao vjere	433
<i>Predstavljanje knjige: Josip Turčinović, Misao vjere.</i>	
<i>Zagreb, 22. veljače 2011.</i>	

STJEPAN BREBRIĆ Josip Turčinović – Odjeci vjere	443
<i>U povodu predstavljanja knjige: Josip Turčinović, Odjeci vjere. Zagreb, 4. prosinca 2015.</i>	

Riječ s propovjedaonice

KARDINAL JOSIP BOZANIĆ Zrelost duha našega naroda uvelike je ovisna o snazi kršćanske kulture	453
<i>Homilija u prigodi 40. obljetnice Kršćanske sadašnjosti</i>	

IVAN ŠAŠKO Uvod i homilija u slavlju euharistije srijede Trećega vazmenog tjedna	459
<i>Povodom IX. Teološkoga dana (Dies theologicus) i spomena na 20., odnosno 15. obljetnicu smrti Vjekoslava Bajsića i Tomislava Janka Šagi Bunića</i>	

IVAN ŠAŠKO Uvod i homilija u slavlju euharistije petka Prvoga tjedna došašća	467
<i>Povodom 50. obljetnice završetka Drugoga vatikanskog koncila i 25. obljetnice smrti prof. dr. Josipa Turčinovića</i>	

*

Bibliografske upute	473
-------------------------------	-----

1968.-2018.

KRŠĆANSKA SADAŠNJOST